Του φιλολόγου Σπυρίδωνος Βλιώ ρα

Στο τελευταίο τεύχος (τ. 78, 2020) του αξιόλογου —και βραβευμένου από την Ακαδημία Αθηνώ ν— περιοδικού...

«Θεσσαλικό Ημερολόγιο», που φιλοξενεί μελέτες που αφορούν την ιστορία και τη γενικότερη πραγματικότητα των περιοχώ ν απ' όλη τη Θεσσαλία, δημοσιεύτηκε μια μελέτη μας με τίτλο «Τρεις διαλυμένοι οικισμοί κοντά στο χωριό Καστράκι Καλαμπάκας: Ρουξιόρι, Τριστιανός, Ρίγκλαβο». Ακολουθεί μια περίληψη της εκτενούς εργασίας, που μπορείτε να τη διαβάσετε στο περιοδικό, ενώ την πλήρη εκδοχή της, με ολοκληρωμένη φωτογραφική και χαρτογραφική τεκμηρίωση, μπορείτε να βρείτε στις διευθύνσεις https://www.academia.edu/40959690 και https://www.vlioras.gr/Ruxiori.htm.

«Κοντά στο χωριό Καστράκι και βορειοδυτικά της Καλαμπάκας βρισκόταν για πολλούς αιώ νες κάποιοι οικισμοί, που σήμερα έχουν διαλυθεί και αφανιστεί, αφήνοντας ελάχιστα ερείπια αλλά αρκετές μαρτυρίες για την ύπαρξή τους. Βορειοανατολικά του Καστρακίου και σε απόσταση δύο περίπου χιλιομέτρων απ' αυτό βρισκόταν ο διαλυμένος σήμερα οικισμός Ρουξιόρι (39°43'51.5"N 21°37'28.4"E, σε υψόμετρο 400 μ.), ανάμεσα από τη μεγαλομετεωρίτικη μονή Μεταμορφώ σεως του Σωτήρος και το μοναστήρι της Υπαπαντής. Τον βρίσκουμε γραμμένο με διάφορες παραλλαγές: Ροξηώ ρι, Ροξιόρι,ʿΡοξιώ ρη, Ροξιώ ρι, Ροξόρη, Ροξόρι, Ροξώ ρη, Ρεξώ ρη, Ροκουσόρι, Ροξώ ρι, Ρουξιόρι, Ρούξον, Ρουξόρι, Ρουτιόρ(;), Ρωξόρι,ʿΡωξοῦ(;), Roksori κ.ά.

Βορειοδυτικά από το Ρουξιόρι υπήρχε ο οικισμός Τριστιανός (39°45'34.0"N 21°36'16.5"E, σε υψόμετρο 400 μ.) και το υδρωνύμιο Τριστιανίτης Λάκκος, σε απόσταση περίπου 5 χιλιομέτρων σε ευθεία γραμμή από το Καστράκι. Απαντούν διάφορες γραπτές παραλλαγές του ονόματος: Δρισσιανός, Δριστιανός,

Ντριστιανό, Ντριστιανός, Τρεστενίκω, Τριστενίκος, Τριστιανό, Τριστιανός, Tristiyanos κ.ά.
Βορειοδυτικά του Τριστιανού μπορούσε κάποιος να συναντήσει το Ρίγκλαβο (39°47'46.4"N 21°34'27.7"E, σε υψόμετρο 650 μ.), ανάμεσα στα χωριά Γάβρος (39°47'56.7"N 21°35'48.3"E) και Τσούγκουρο (39°46'34.6"N 21°32'55.8"E). Τον οικισμό τον βρίσκουμε γραμμένο με διάφορες παραλλαγές: Ρήκλαβω, Ρίγκλαβο, Ρίγκλαβον, Ρίγκλαβω, Ρίγκλοβο, Ρίγλαβο, Ρίκοβο, Ρύγκλαβο κ.ά.
Στη συνέχεια θα δούμε, με χρονολογική παράθεση, όσες αναφορές και πληροφορίες είναι δυνατόν να εντοπιστούν για τους τρεις αυτούς οικισμούς.»

Τριστιανός
Ο Τριστιανός —με τη μορφή Τριστενίκος— πρωτοαναφέρεται σε χρυσόβουλο του βυζαντινού αυτοκράτορα Ανδρόνικου Β Παλαιολόγου του 1289, με το οποίο επικυρώ νονταν η κατοχή κτημάτων και μετοχίων από την μονή Παναγίας της Ελεούσας Λυκουσάδας. Πρόκειται για μοναστήρι που ίδρυσε η σύζυγος του Σεβαστοκράτορα της Θεσσαλίας Ιωάννη Α Αγγέλου Κομνηνού Δούκα (1268–1289) κάτω από το κάστρο του Φαναρίου Καρδίτσας. Στη συνέχεια αναφέρεται σε Χρυσόβουλο του Ανδρονίκου Γ Παλαιολόγου (1332) και σε Χρυσόβουλο του Στέφανου Δουσάν (1348). Για τις τρεις αυτές περιπτώ σεις των 13ου & 14ου αιώ να δεν είμαστε βέβαιοι ότι πρόκειται για το ίδιο τοπωνύμιο κι όχι για ένα ομώ νυμό του κάπου αλλού στη Θεσσαλία.
Μνημονεύεται ακόμη (με βεβαιότητα από τον 15ο αιώ να κι εντεύθεν) σε φορολογικό κατάστιχο του σαντζακίου Τρικάλων (1454–55, 30 οικογένειες), στην Πρόθεση 401 του Μεγάλου Μετεώ ρου (1520), στην Πρόθεση 215 του Βαρλαάμ (1613/14) και σε μια σειρά από βαρλααμίτικα κατάστιχα:2 225 (1754, 18 οικογένειες), 223 (1755), 226 (1756, 21 οικογένειες), 230 (1758, 20 οικογένειες), 231 (1759, 20 οικογένειες), 236 (1765, 26 οικογένειες), 250 (1772, 22 οικογένειες).
Αναφέρεται επίσης στην βαρλααμίτικη Πρόθεση 291 (1758–1783), από τον Σουηδό περιηγητή Ιάκωβο Ιωνά Μπγιόρνσταλ (Jacob Jonas Björnståhl στα 1779 (καθώ ς και στο χειρόγραφο 35 της αγιομετεωρίτικης μονής Αγίας Τριάδας της ίδιας ημερομηνίας), στην αγιοστεφανίτικη Πρόθεση 104 (1798), στο χειρόγραφο 2 της Αγίας Τριάδος (1810), σε κώ δικες περιουσίας Βαρλαάμ και Μεγάλου Μετεώ ρου (1845, αναφορά ως μετόχι), στα Οδοιπορικά Ηπείρου και Θεσσαλίας (1880, 25 χριστιανοί κάτοικοι και κανένας μωαμεθανός). Από εκεί και εντεύθεν μνημονεύεται όχι ως κατοικημένος οικισμός αλλά ως τοποθεσία, δασολίβαδο κ.λπ.
Ρουξιόρι
Το Ρουξιόρι πρωτοαναφέρεται τον 15ο αιώ να, σε αγορά χωραφιώ ν από το μοναστήρι του Μεγάλου Μετεώ ρου. Στη συνέχεια αναφέρεται στο Φορολογικό κατάστιχο του σαντζακίου των Τρικάλων (1454–55, 11 οικογένειες), καθώ ς και σε έγγραφα των ετώ ν 1501, 1520, 1545, 1567, 1592/93, 1598, 1610, 1613/14, 1620, 1754 (38 οικογένειες), 1755, 1756 (41 οικογένειες), 1758 (42 οικογένειες), 1758–1783, 1759 (38

οικογένειες), 1765 (40 οικογένειες), 1772 (36 οικογένειες), 1775, 1779, 1782, 1794, 1795, 1798, 1800, 1801, 1810, 1812–13, 1820 (8 σπίτια), 1845 (5 οικογένειες), 1880 (20 χριστιανοί), 1882, 1899, 1908/9, 1925, 1933, 1952 κ.λπ.

Ρίγκλαβο

Το Ρίγκλαβο πρωτοαναφέρεται στην Πρόθεση 421 του Μεγάλου Μετεώ ρου (1592/93), καθώ ς και σε διάφορα έγγραφα των ετώ ν 1613/14, 1754 (9 οικογένειες), 1755, 1756 (8 οικογένειες), 1758 (3 οικογένειες), 1759 (3 οικογένειες), 1765 (5 οικογένειες), 1772 (8 οικογένειες), 1783, 1798, 1810, 1904, 1906 και 1934.3

Λόγοι εγκατάλειψης

Και τους τρεις αυτούς οικισμούς τούς βρίσκουμε να υφίστανται και να κατοικούνται από περισσότερες ή λιγότερες οικογένειες μέχρι περίπου το τέλος του 18ου αιώ να ή αρχές του 19ου.

Και ξαφνικά, μετά το 1810, διαπιστώ νουμε ότι έχουν πάψει να κατοικούνται, αρχικά προσωρινά και στη συνέχεια μόνιμα. Οι τρεις οικισμοί για διάφορους λόγους εγκαταλείφθηκαν και οι κάτοικοί τους μετοίκησαν στο Καστράκι, την Καλαμπάκα, τον Γάβρο ή άλλες γειτονικές περιοχές. Για ποιο λόγο;

Η μείωση του πληθυσμού των υπό εξέταση οικισμώ ν και η τελική ερήμωσή τους ήταν μάλλον ένα πολυπαραγοντικό γεγονός, που οφείλονταν —όπως αναλύεται λεπτομερώ ς στη μελέτη— σε αρκετούς παράγοντες των αρχώ ν του 19ου αιώ να, όπως στην εξέγερση του παπα Θύμιου Βλαχάβα και την κατάσταση εκφοβισμού και διώ ξεων που ακολούθησε μετά την αποτυχία της, στην ἐπιζωοτία και τους βαρείς και όψιμους χειμώ νες, στην πανούκλα, που ενέσκηψε στην περιοχή και ευρύτερα στα 1812–1816, στους θανάτους που επέφερε και στην συνακόλουθη έλλειψη τροφίμων και ακρίβεια που εκδηλώ θηκε, σε επιδρομές Τουρκαλβανώ ν και ληστώ ν και καταπιέσεις των χριστιανικώ ν πληθυσμώ ν (1770–1853) και σε άλλους παράγοντες, το ειδικό βάρος των οποίων δεν είμαστε σε θέση να επιμερίσουμε επακριβώ ς• σίγουρα όμως η συμβολή τους υπήρξε καθοριστική.

Μάλιστα ο παπα–Θύμιος Βλαχάβας είχε κάνει ορμητήριο των ενεργειώ ν του και είχε οχυρώ σει την αγιομετεωρίτικη μονή του Αγίου Δημητρίου, δίπλα στη μονή Υπαπαντής και κοντά στα χωριά Ρουξιόρι και Τριστιανό.

«Ἀρχομένου τοῦ ιθ αἰῶνος ὁ περίφημος ἀρματολός Παπαθύμιος Μπλαχάβας —οὗ ὁ πατὴρ Ἀθανάσιος Μπλαχάβας, κατὰ τὸ ἔτος 1765 εἶχεν ἀνακαινίσει τὴν εἰρημένην μονὴν τῆς Ὑπαπαντῆς— συχνάκις κατέφευγεν ἐν κρισίμοις ἡμέραις εἰς αὐτὴν καὶ δὴ εἰς τὸ ἀβατώ τερον ἐξάρτημα ταύτης, τὸν Ἅγιον Δημήτριον. Μελετῶν δὲ τὴν μεγάλην ἀνταρσίαν κατὰ τῶν Τούρκων τῷ 1808 ὁ περίφημος οὗτος ἀετιδεὺς τῶν Χασίων εἶχε καταστήσει τὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου τῶν Μετεώ ρων ἔξοχον κέντρον τῶν ἐνεργειῶν του καὶ εἶχε ταύτην καί καταλλήλως ὀχυρώ σει.» «Η αποφασιστική σύγκρουση έγινε στο χωριό Καστράκι και στους βράχους των Μετεώ ρων, τους οποίους κατείχαν οι επαναστάτες, στις 8 Μα ου 1808. Στην μάχη αυτή, σύμφωνα με μια ενθύμηση, "ἐσκοτώ θηκαν ὅλοι οἱ Πλαχαβαῖοι ἕως 500 ἄνθρωποι".» Μετά την αποτυχημένη προσπάθεια του Βλαχάβα και πριν το φρικτό του τέλος, ο γιος τού Αλή Πασά «Μουχτάρ έκοψε τα κεφάλια νεκρώ ν και αιχμαλώ των. Τα αλάτισε και τα έστειλε "δώ ρο" στον πατέρα του. Τα πτώ ματα τα "έκτισε" σε πυραμίδα και τα έκαψε. Πήρε έπειτα "σβάρνα" τα χωριά, κατασφάζοντας Ἕλληνες και καίγοντας σπίτια. Στη Θεσσαλία απλώ θηκε τόση τρομοκρατία, ώ στε οι Τούρκοι της Λαρίσης και των Τρικάλων, που αντιπαθούσαν

τη διοίκηση των Αλβανώ ν, διέκοψαν την ως τότε συνεργασία τους με τον Βλαχάβα, από το φόβο του Αλή.» «Ἀλλὰ μετ' οὐ πολύ, κατὰ τὸ 1809, ὁ μὲν Παπαθύμιος Μπλαχάβας συνελήφθη ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τῆς Ἠπείρου, ἡ δὲ μονὴ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου διὰ τηλεβόλων κατεστράφη. Τότε ἐγκατελείφθη καὶ ἡ μονὴ τῆς Ὑπαπαντῆς, αἱ δ' ἄλλαι μοναὶ τῶν Μετεώ ρων ὑπέστησαν τὰ πάνδεινα.»
Είναι φυσικό λοιπόν, μετά απ' όλη αυτή την καταστροφή που έγινε στην περιοχή τους, οι κάτοικοι των γειτονικώ ν χωριώ ν από φόβο να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους και να μειωθεί ο πληθυσμός των οικισμώ ν τους, χωρίς όμως και να ερημωθούν τελείως.
Μετά την ενσωμάτωση της Θεσσαλίας και μέρος της Ηπείρου στο Ελληνικό Βασίλειο στα 1881 διενεργήθηκε απογραφή. Στην επαρχία Καλαμπάκας και στον Δήμο Αιγινίου καταγράφεται μεταξύ των άλλων η Καλαμπάκα με 1022 κατοίκους4 (518 άρρενες και 504 θήλεις), το Καστράκι με 1049 κατοίκους (543 άρρενες και 506 θήλεις), ενώ Ρουξιόρι, Τριστιανός και Ρίγκλαβο δεν αναφέρονται, πράγμα που σημαίνει πως είχαν ήδη εγκαταλειφθεί.
Η άποψη ορισμένων μελετητώ ν ότι το χωριό Καστράκι πρωτοδημιουργήθηκε από τους κατοίκους των γειτονικώ ν οικισμώ ν Ρουξιόρι, Τριστιανό και Ρίγκλαβο δεν ευσταθεί, καθώ ς το Καστράκι αναφέρεται ήδη από τα μέσα του 14ου αιώ νος στον βίο του Αγιομεγαλομετεωρίτη Αθανασίου,5 ενώ η απαρχή του πρέπει να αναζητηθεί στην ελληνιστική περίοδο.6
Ενδιαφέρον παρουσίαζε και ο ναός του Αγίου Αθανασίου στο Ρουξιόρι. Αναφέρεται για πρώ τη φορά στα 1610, ως μετόχι του Μεγάλου Μετεώ ρου, και στη συνέχεια στα 1908 από τον βυζαντινολόγο Νίκο Βέη («με αξιόλογες τοιχογραφίες») ως μετόχι της μονής Βαρλαάμ• και στα 1909, από τον βυζαντινολόγο Αδαμάντιο Αδαμαντίου («ἀραβικὸν στοιχεῖον διακοσμήσεως εἶναι αἱ χαρίεσσαι φατνώ σεις τῶν ἐπίπεδον τὴν ὀροφὴν ἐχόντων μικροτέρων ναῶν τῶν Μετεώ ρων (...). Τοιαύτη εἶναι ἡ ὀροφὴ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου εἰς θέσιν Ῥοξόρι.») Ὅμως στα 1921 «καταστράφηκε λόγω καθίζησης του εδάφους από τις βροχές» και στα 1959 «ἔχει καταβαραθρωθῆ κατόπιν βομβαρδισμοῦ καὶ θυέλλης».
Ενδιαφέρον στοιχείο της μελέτης είναι επίσης οι «Λαογραφικές και άλλες πληροφορίες για τους οικισμούς», που βασίζονται σε προγενέστερες εργασίες τοπικώ ν μελετητώ ν (Αθανάσιος Τσαγκαρσούλης, Γρηγόρης Σταγέας, Ευθύμιος Παπαευθυμίου, Φώ της Κοτοπούλης κ.ά.). Αναφέρουμε ενδεικτικά: «Κοντά στον διαλυμένο σήμερα οικισμό, "σε ένα από τους χαμηλούς βράχους που υπάρχουν εκεί", υπάρχει μια σπηλιά. Σ' αυτήν κατοικούσε ένα στοιχειό («στχειο»), που έδωσε και την ομώ νυμη ονομασία στην τοποθεσία. "Είχε μορφή ανθρώ που με μεγάλη γενειάδα ως κάτω και ζούσε μέσα στη σκοτεινή σπηλιά." Οι κάτοικοι απέφευγαν να σταβλίζουν τα ζώ α τους εκεί, γιατί τα έβρισκαν τραυματισμένα ή νεκρά, εξαιτίας τους στοιχειού. Το στοιχειό ήταν το φάντασμα ενός μεγαλομετεωρίτη καλόγερου, που βλέποντας μια όμορφη κοπέλα, την Μετάξω, από το Ρουξιόρι, να χορεύει, μπήκε σε πειρασμό, έπεσε από το βράχο και σκοτώ θηκε. Μάλιστα "οἱ κάτοικοι τοῦ οἰκισμοῦ Ρουξιόρι ἐπίστευον ὅτι τὴν πανώ λη, κοινῶς πανούκλα, τὴν μετέδιδε εἰς αὐτοὺς τὸ φάντασμα τοῦ καλογήρου, ποὺ ἐπίστευον ὅτι ἔγινε στοιχειό."»
Ενδιαφέρουσες τέλος είναι και οι πληροφορίες για το άβατο για τις γυναίκες, που ίσχυε για αιώ νες στα μετεωρίτικα μοναστήρια.
Ετυμολογία

Ρουξιόρι

Λαμβάνοντας υπόψη το τοπωνύμιο Λουξιοάρα που υπάρχει στην περιοχή του Ζαγορίου, «ονομασία σχετικά μεγάλου βοσκότοπου που διασχίζεται από ένα μικρό ρέμα», όπως γράφεται στο βιβλίο του γλωσσολόγου καθηγητή μου στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων Κωνσταντίνου Οικονόμου, διαπιστώ σαμε πως έχουμε πολλές ομοιότητες με το καστρακινό Ρουξιόρι. Πράγματι και το Ρουξιόρι είναι ένας σχετικά μεγάλος βοσκότοπος• άλλωστε και σήμερα στην περιοχή του υπάρχουν ακόμα ποιμνιοστάσια. Επίσης στην περιοχή γύρω από το Ρουξιόρι υπάρχουν και σήμερα κάποια ρέματα / ρυάκια, όπως ο Θράψος και η Αβρανίτσα.

Το τοπωνύμιο Λουξιοάρα ετυμολογείται από το αρωμουνικό (βλάχικο) ουσιαστικό luncușoara, υποκοριστικό τύπο του αρωμουνικού luncă, που σημαίνει «κοιλάδα μακριά, πλατιά και χλοώ δης» και την υποκοριστική κατάληξη –șoară. Παρόμοιο τοπωνύμιο είναι και το χωριό Luncușoara στην βορειοανατολική Ρουμανία. Επομένως, ο αρχικός τύπος της λέξης θα ήταν *Λουξιόρι, προσθέτοντας στο αρωμουνικό θέμα το ελληνικό επίθημα –ι, και το αρχικό λ τράπηκε κατά την προφορά στο συγγενικό του υγρό ρ. Το συγκεκριμένο γλωσσολογικό φαινόμενο ονομάζεται ρωτακισμός και εμφανίζεται σε πολλές γλώ σσες• π.χ. η αρχαιοελληνική λέξη ἀδελφός έχει εξελιχθεί στη νεοελληνική αδερφός, ενώ από την ελληνιστική λέξη βασιλική προέκυψε η λατινική basilica κι απ' αυτήν η αρωμουνική bãsearicã.

Τριστιανός

Το τοπωνύμιο είναι φυτωνυμικό και προέρχεται από την σλάβικη λέξη трска7 (καλάμι). Από τον τύπο αυτόν θα προέκυψε η παραλλαγή Τρισκιανός, ενώ από τον πρωιμότερο σλαβικό τύπο тр□ст (πρωτοσλαβικά *trьstь) ο τύπος Τριστενίκος. Η κατάληξη –ικος της παραλλαγής Τριστενίκος προέρχεται από τη σλαβική κατάληξη –ик / –и□к (προφέρεται □□k / □□ik), κατάληξη που χρησιμοποιείται για να δηλώ σει επάγγελμα, τόπο, αντικείμενο, εργαλείο ή ένα χαρακτηριστικό. Χρησιμοποιείται επίσης για να δηλωθούν υποκοριστικά. Το τοπωνύμιο Τριστενίκος σήμαινε αρχικά τον τόπο με τις καλαμιές, τον καλαμιώ να.

Από την αρχική παραλλαγή Τριστενίκος και από συμπροφορά με το άρθρο σε αιτιατική πτώ ση (Ο Τριστενίκος □ τον Τριστενίκο □ τοΝτριστενίκο) θα προέκυψε στη συνέχεια ο τύπος «ο Ντριστενίκος»• κι από την επίδραση της παρώ νυμης λέξης «Χριστιανός» θα προέκυψε τέλος ο τύπος «Ντριστιανός» και «Τριστιανός».

Ρίγκλαβο

Το τοπωνύμιο ετυμολογείται από την αρωμουνική λέξη riglă. Η λέξη αυτή σημαίνει «κανώ ν, στάθμη, χαράκι, ρήγα». Κατ' αυτή την έννοια ο οικισμός ίσως έλαβε τ' όνομά του από την μέτρηση της εδαφικής έκτασης των καλλιεργήσιμων γαιώ ν του ή των δασώ ν (κυρίως από κουμαριές αλλά και άλλα είδη) που υπήρχαν (και υπάρχουν) γύρω του.

Μια άλλη επιλογή ετυμολόγησης είναι από την σλαβική λέξη рингла / ри□нгла (ríngla), που σημαίνει (θερμαντική) εστία, υπονοώ ντας τη μόνιμη κατοίκηση σε κάποιο τόπο και τη χρήση εστίας για τις ποικίλες ανάγκες των νοικοκυριώ ν.

Η κατάληξη –(ο)βο προέρχεται από την σλαβική κατάληξη –ово / –ов (πρωτοσλαβική –онъ), που χρησιμοποιείται σε κτητικά επίθετα και δηλώ νει «κάτι που ανήκει σε κάποιον» ή χρησιμοποιείται σε οικογενειακά ονόματα, προκειμένου να δηλώ σει καταγωγή ή συγγενική σχέση.8

Επίλογος

«Παρακολουθήσαμε στην παρούσα μελέτη όσες αναφορές είναι διαθέσιμες από τις ιστορικές πηγές για τρεις διαλυμένους και εξαφανισμένους σήμερα οικισμούς κοντά στο χωριό Καστράκι Καλαμπάκας: το Ρουξιόρι, τον Τριστιανό και το Ρίγκλαβο. Πολλοί περιπατητές, ντόπιοι αλλά και αλλοδαποί, περπατούν μια μεγάλη διαδρομή αρκετώ ν ωρώ ν, που διέρχεται απ' αυτές τις περιοχές. Μάλιστα, τα περισσότερα από τα πάμπολλα ταξιδιωτικά πρακτορεία της περιοχής οργανώ νουν πεζοπορικές διαδρομές (hiking), κατά τις οποίες καλό είναι να ακούγονται από τους συνοδούς ξεναγούς οι παραπάνω πληροφορίες.

Σε τέτοιες περιπτώ σεις χωριώ ν, οικιώ ν, εκκλησιώ ν και ανθρώ πινων δραστηριοτήτων, που σήμερα έχουν εξαφανιστεί, αλλά υπήρχαν ακμαία στο παρελθόν εδώ και οκτώ περίπου αιώ νες, ο ιστορικός / ερευνητής αισθάνεται σαν ντετέκτιβ ή σαν θαυματοποιός, καταφέρνοντας να «αναστήσει» και να ξαναδώ σει ζωή στα διαλυμένα και εξαφανισμένα απομεινάρια του παρελθόντος...»

Υποσημειώ σεις

1 Στη μελέτη παρουσιάζονται πολλοί χάρτες με όλα τα μικροτοπωνύμια και μικροϋδρωνύμια της περιοχής.

2 Τα οποία ανήκαν στην Επισκοπή Σταγώ ν και μεταφέρθηκαν στη μονή Βαρλαάμ, όταν τα δώ ρισε στην μονή της μετανοίας του μαζί με άλλα βιβλία και χειρόγραφα ο επίσκοπος Σταγώ ν Παρθένιος (1751–1784), στο αρχείο του οποίου ανήκαν. Δεν φαίνεται να είναι αυτόγραφα του Παρθενίου, τα περισσότερα όμως γράφτηκαν κατά τη μακρά περίοδο της αρχιερατείας του. Ευχαριστούμε την αδελφότητα της Ιεράς Μονής Βαρλαάμ και τον Γέροντα Ισίδωρο για την ευγενή παραχώ ρηση φωτογραφιώ ν των βαρλααμίτικων χειρογράφων.

3 Στις τελευταίες αναφορές όχι ως οικισμός αλλά ως «δασώ δης βουνοσειρά», «δασολίβαδο» κ.λπ.

4 Ενδιαφέρον στην ίδια απογραφή παρουσιάζει ο πληθυσμός της Κρανιάς στο Δήμο Χαλκίδος (παρ' Ασπροποτάμῳ) με 2.444 κατοίκους (!) (1314 άρρενες και 1130 θήλεις), ενώ περισσότερους κατοίκους από την Καλαμπάκα έχει για παράδειγμα και η Καστανιά: 1.097.

5 «Εἰς ἑαυτὸν οὖν γενόμενος ὁ γέρων ἐκ τῆς θεωρίας, ἔρχεται πρὸς τὸν Ἀθανάσιον καί, σκώ ψας αὐτὸν λόγοις ἱκανοῖς καὶ τῇ ράβδῳ τύψας μετρίως, οὐκ εἴασεν αὐτὸν ἐν τῷ σπηλαίῳ ἡσυχάσαι πλέον, ἀλλ' ἐν τῷ θατέρῳ μέρει (=σε σπηλιά πάνω από το Καστράκι, το λεγόμενο Παλαιομονάστηρο) τοῦ Στύλου (=μεγάλος βράχος πάνω ακριβώ ς από το σημερινό Καστράκι) καθέζεσθαι προσέταξεν. Ἀγχίθυρον οὖν τοῦτο τοῦ ἄστεως (=Καστράκι) τυγχάνοντος καί θόρυβον πολύν ἐκ τοῦ ἄντικρυς τοῦτο ποιοῦντος, βαρέως τοῦτο ἐδέξατο.» Δημήτριος Σοφιανός, Ο Όσιος Αθανάσιος ο Μετεωρίτης, 139–140.

6 Η ύπαρξη υπολειμμάτων τείχους πολύ ψηλά στο χωριό και σχεδόν έξω απ' αυτό («παρὰ τὴν βρύσιν Ἀβρακῆς») μάς κάνει να πιστεύουμε πως το καστράκι είχε χτιστεί από τους Αἰγινιεῖς, για να προστατεύει το Αἰγίνιον από τη βορειοδυτική πλευρά του, που δεν προφυλάσσονταν από τείχος, αλλά από τα μετεωρικά βράχια του Άλτσου, της Αγιάς και του Μπάντοβα, τα οποία όμως άφηναν ανάμεσά τους δύο στενά περάσματα, από όπου θα μπορούσαν να εισέλθουν οι εχθροί: την Αγλίστρα και το Ζωνάρι. Αλλ' αυτά θα αναπτυχθούν σε μελλοντική μας εργασία• βλ. κάποια επιπλέον στοιχεία για το Φρούριο του Αἰγινίου / Κάστρο των Σταγώ ν και στην

εργασία Βλιώρας Σπυρίδων, Ναΰδριο Αγίου Αθανασίου Καλαμπάκας, www.academia.edu/3896768, 20–23.
7 Προφέρεται tr□ska και προέρχεται από πρωιμότερο τύπο τρ□ст κι αυτό από τα πρωτοσλαβικά *trьstь.
8 Στη μελέτη ετυμολογείται αναλυτικά και το υδρωνύμιο Αβρανίτσα.